

Kullanıcı-Yapı etkileşiminin Diyarbakır tarihi geleneksel evlerinde irdelenmesi

Y. Berivan ÖZBUDAK AKÇA^{*1}, F. Demet AYKAL¹, Derya ÇAKIR AYDIN¹

¹ Dicle Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, Diyarbakır

Makale Gönderme Tarihi: 27.09.2016

Makale Kabul Tarihi: 02.12.2016

Öz

Tarihi çevreler, geçmiş dönemlerin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını, yaşam biçimi yansıtıcıları, doğa-bina ve bina-insan ilişkileri arasında kurdukları ilişkinin doğruluğu açısından büyük bir birikimin ifadesidir. Böyle bir birikime sahip olan Diyarbakır kenti, tarihi surları, anıtsal yapıları ve tarihi geleneksel evleriyle mimaride önemli bir yere sahiptir. Ancak köyden kente göçler hızlı bir nüfus atışı, buna bağlı olarak ortaya çıkan çarpık kentleşme, tarihi mimariye büyük zarar vermiştir ve vermeye devam etmektedir. Tarihi dokuda görülen bu tahribat, zaman içinde yapıların yıkımlarına varan sonuçlar doğurmıştır.

Çalışmadaki veriler D.Ü. BAP koordinatörlüğü tarafından desteklenmiş olan bir araştırma projesi kapsamında üretilmiştir. Bu kapsamda Diyarbakır Sur İçi'nde yer alan 80 tarihi ev incelemeye alınmıştır. İncelemelerde evlerin mimari nitelikleri, bu evlerde oturan kullanıcıların sosyal durumu ve evlere ait memnuniyet analizlerinin yapılmıştır. Bu amaçla burada yaşayan kullanıcılara anketler uygulanmıştır. Kullanıcılara, aile birey sayıları, eğitim ve mesleki durumları, konut kullanım süreleri ile mülkiyet durumları ile konut kullanımlarındaki memnuniyet düzeyini tespit etmeye yönelik sorular yöneltilmiştir. Bu analizler sonucunda yapılarda meydana gelen bozulmalar ve nedenleri belirlenmiştir. Çalışmada Diyarbakır tarihi geleneksel evlerinin birçoğunda görülen bozulmaların, her yapı için farklı şekillerde olduğu belirlenmiştir. Özellikle sosyal yapıda, aile bireylerinin sayısının fazla olmasının, yapılarda bölünmelere neden olduğu görülmüştür. Bu durum nedeniyle yapılara, ek mekânlar yapılmış ve yapının özgün hali algılanamaz hale gelmiştir. Kullanıcılarda koruma bilincinin olmaması, gelir düzeyinin düşüklüğü, bozulmaların önemli nedenlerindedir. Sonuçta Diyarbakır tarihi geleneksel evlerinde kullanım verimliliğini yükseltmeye ve evlerin daha verimli kullanımını sağlayacak aynı zamanda bozulmaları önleyecek öneriler üretilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Diyarbakır; Tarihi Geleneksel Ev; Kullanıcı Memnuniyeti; Yapısal Bozulmalar

*Yazışmaların yapılacağı yazar: Y. Berivan ÖZBUDAK AKÇA. bbudak@dicle.edu.tr; Tel: (412) 241 10 00 (3742)

Giriş

Güneydoğu Anadolu'da bulunan Diyarbakır, kuzeyindeki dağlık bölge ile güneyindeki çöl karakterli ovalar arasında kurulmuştur. Kentin fiziksel yapısının oluşumunda, Karacadağ sönmüş yanardağının oluşturduğu yaylada kurulmasının etkisi vardır. Dolayısıyla çevrede bol miktarda bazalt taşı mevcuttur.

Konumu nedeniyle, kentte savunma ön planda düşünülmüştür. Bu amaçla kent surlarla çevrelenmiştir (Yılmazçelik,1995). Köşeleri yuvarlatılmış bir dikdörtgen biçimde inşa edilen, kalkan balığını andıran surların çevre uzunluğu 5 km.dir. Kuzeyden güneye, 1300m.doğudan batıya 1700m. genişliğindedir. Üzerinde 82 burç bulunan surların yüksekliği yaklaşık olarak 8m.~12m., eni ise 3m.~5m. arasında değişmektedir (Tuncer,1999). Kentin kale içi olarak bilinen surlarla çevrili bölümünü kuzey-güney, doğu-batı yönünde iki yol kesmektedir [Şekil 1].

Şekil 1. Tarihi sur içi kent dokusu

Alan Araştırması

Kent mimarisinde tarihi geleneksel evler önemli bir yer tutmaktadır. Jeopolitik konumu nedeniyle surlarla korumaya alınmış olan kent mimarisi, dar sokaklar etrafında, dış dünyaya kapalı olarak gelişmiştir. Bu durum mekânların biçimlenmesine yön vermiş ve yapı formunun ortaya çıkmasını sağlamıştır.

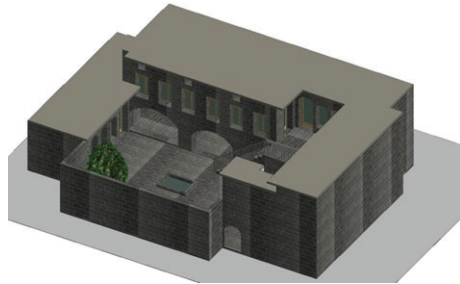
Diyarbakır tarihi geleneksel evleri, değişik birimlerden oluşmaktadır. Sıcak iklimin etkisi

ile bitişik, avlulu yapılar oluşmuştur. Bu oluşum organik bir sokak dokusuna neden olmuştur. Evlerin parcel alanları yaklaşık olarak, 85m² ile 1000m² arasında değişmektedir. Küçük parseller 85m² ~2000m², büyük parseller ise 700m²~1000m² arasında değişmektedir (Tuncer,1998). Parsellerin mahremiyet nedeniyle, sokak cephelerinde yüksek duvarlar kullanılmıştır. Böylece dışarıdan evin içi görülmemektedir. Yine yan parsellerde yapılan evlerin kat yüksekliğine dikkat edilmiş ve komşu parsellere bakan duvarlarda pencereler açılmamıştır [Şekil 2].

Şekil 2. Tarihi geleneksel evlerin avlu cephesinden genel bir bakış

Diyarbakır tarihi geleneksel evlerinde avlu evin merkezi konumundadır. Mekânlar arasındaki bağlantı avlu ile sağlanmaktadır. Evlerin planları dikdörtgen, kare ya da yamuk olup, avlu etrafında yer alan farklı cephelere yöneltilmiş bir, iki veya üç katlı bölümlerden oluşmaktadır. Kanatların sayısı ve parcel büyüklüğü ev sahibinin zenginliği ile orantılıdır [Şekil 3].

Şekil 3. Tarihi geleneksel evlerden genel bir görünüm

Yapının zemin katında, mutfak, tuvalet, ahır ve varsa banyo gibi servis birimleri ile eyvanlar ve odalar bulunmaktadır. Bodrum kat her evde olup, depo ya da kiler amaçlı kullanılmıştır. Zemin ile üst kat arasındaki bağlantı, avlu, eyvan veya sofadaki merdivenlerle; bodrum katla bağlantı ise avludaki basamaklarla sağlanmıştır [Şekil 4-5].

Plan formunu oluşturan birimler, yaşama ve servis birimleri olarak gruplandırılmaktadır. Avlu, eyvan, soğukluk, sofa ve odalar yaşam birimlerini; mutfak, banyo, tuvalet, kiler ve depo ise servis birimlerini oluşturmaktadır (Dalkılıç,1999; Beysanoğlu, 1987).

Şekil 4. Tarihi geleneksel evlerin avlu cephesinden genel bir bakış

Avlular, bahar ve yaz aylarında, gündüzleri oturma, bulaşık, çamaşır yıkama, yemek hazırlama; geceleri uyuma gibi eylemlerin yapıldığı bir birimdir (Tekin,1997,1978). Büyük evlerin bazılarında soğukluk bulunmaktadır. Bu nedenle bodrum katında veya avlu kotundan birkaç basamak aşağıda yer almaktadır. Soğukluk, yazın sıcak günlerinde kullanılan kapalı bir mekândır. Ortasında küçük bir havuz bulunur (Çetin, 1993).

Sofalar, zemin katta avluyla bağlantılı olan, odalar arası ve katlar arası bağlantıyı sağlayan kapalı bir mekândır. İki yanında ya da üç tarafında odalar bulunmaktadır. Bazen iki kat arasındaki bağlantı buralardaki merdivenlerle sağlanmaktadır.

Eyvanlar, üç tarafı kapalı, sadece avluya bakan cephesi açık bir yaz odası konumundadır. Günlük yaşamın büyük bir bölümü burada geçmektedir. Serin olabilmesi için genellikle evin güney kanadında bulunup, kuzeye yönlendirilmiştir

Şekil 5. Tarihi geleneksel evlerden genel bir bakış

Odalar günün değişik saatlerinde, farklı işlevler için kullanılacak şekilde düzenlenmiştir. Odaların kısa kenarı 2.5m.~4m., uzun kenarı 4m.~7m. Arasında değişmektedir. Tavan yükseklikleri 3.5m.~4.5m arasındadır (Dalkılıç,1999).

Mutfak genellikle kuzey kanatta yer almaktadır. Avluya açılan tek kemerli bir eyvan görünümündedir. İçinde bir ocak ve ona bağlı bir baca bulunmaktadır. Su tesisatı yoktur. Tuvaletler zemin katta, sokağa yakın avlu duvarının bir kenarında, merdiven altında; birinci katta ise genellikle merdiven başlarında, sokağa çıkma yapacak şekildedir.

Tuvaletler, sokaklardaki kanalizasyon sistemine en kısa yoldan ulaşmak için, sokağa yakın yapılmışlardır.

Diyarbakır evleri, L,Π, I ve karniyarik olmak üzere dört ana tipolojide gelişmiştir. Evlerin dış cephe mimarisi oldukça sade olup, avlu cepheleri zengin mimari özellikler göstermektedir. Avlu cephelerinde beyaz

derzler, farklı şekillerde sahip yüksek kemerli eyvanlar bulunmaktadır.

Günümüzde bu yapılar pek çok bozulmaya maruz kalarak, yok olmaya yüz tutmuştur.

Materyal ve Yöntem

Bu kapsamda tarihi geleneksel niteliği bulunan, aynı zamanda tescilli olan 80 adet konut değerlendirmeye alınmıştır. Değerlendirmeler iki aşamada gerçekleştirilmiştir.

Birinci aşamada evlerin mimari kurguları belirlenmiştir. İmar paftalarından arsa büyüklükleri elde edilerek, konumları tanımlanmış ve plan şemaları çizilmiştir.

Planlar fotoğraflarla desteklenerek, yapılarda görülen bozulmaların nedenleri araştırılmıştır.

Bozulmalar kendi içinde sınıflandırılmıştır. Belirlemeleri yapabilmek için evler plan özelliklerine göre ele alınarak değerlendirilmiştir. Bu evlerin kroki planları çizilerek, 3D Max programı kullanılarak görselleri hazırlanmıştır.

İkinci aşamada gözlem ve tespitlerin yanı sıra, evleri kullanan kullanıcıların niteliklerini belirlemek ve evin kullanımındaki memnuniyet düzeyini ölçmeye yönelik 30 soruluk anket uygulanmıştır. Katılımcılara kişisel bilgileri (cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu, aylık gelir düzeyi), konut kullanım süreleri, mülkiyet durumu sorularak kullanıcı profili çıkarılmıştır. Bu değerler yüzdelerle ifade edilmiştir. Diğer taraftan kullanıcıların memnuniyet düzeyleri (memnuniyet verici değil, az memnuniyet verici, orta derecede memnuniyet verici, çok memnuniyet verici, çok fazla memnuniyet verici) 5'li likert ölçekte sorulmuştur.

Değerlendirmelerde, anketlerdeki kullanıcı yanıtları ele alınarak, belirlenen bozulmaların evin hangi bölümlerinde ve neden meydana geldiği tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamında değerlendirilen evlerden farklı plan tiplerine sahip üç ev, örnek çalışma olarak sunulmuştur. Ancak değerlendirme sonuçları 80 adet evden elde edilen verilerle yapılmıştır.

Tarihi bir miras olan bu yapıların uzun yıllar bozulmadan yaşatılabilmesi için önerilerde bulunulmuştur.

Bulgular ve Değerlendirme

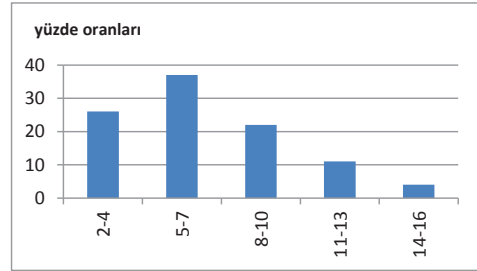
Çalışma iki farklı grupta değerlendirilmiştir. Bunlar, ankete ait değerlendirme ve bozulma bölgeleri ile nedenleridir.

Anket Değerlendirmesi

Anketlerde evlerdeki kullanıcı sayısı, kullanıcının eğitim durumu, kullanıcıya ait meslek sınıflaması, konut kullanım süreleri ve mülkiyet durumu ile kullanıcı memnuniyet analizi konuları değerlendirilmiştir.

Konuttaki Kullanıcı Sayısı

Konutlarda yaşayan kişi sayılarının dağılımı aşağıdaki grafikte gösterilmiştir [Şekil 6].

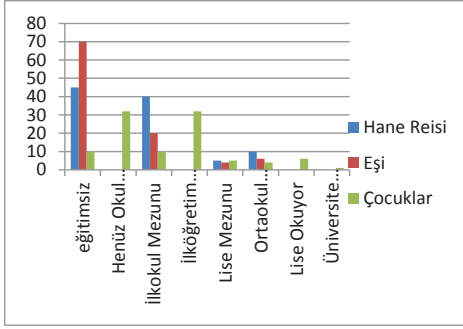

Şekil 6. Aile birey sayıları

Grafığe göre incelenen evlerin %37'sinde 5-7, %26'sında 2-4, %22'sinde 8-10, %11'inde 11-13 ve %4'ünde ise 14-16 kişilik aileler yaşamaktadır. Bu durumda ev başına ortalama 6,46 kişi düşmektedir.

Kullanıcının Eğitim Durumu

Yapıları kullanan ailelerin eğitim durumları değerlendirildiğinde, aile reislerin daha çok ilköğretim mezunu ya da eğitimsiz oldukları görülmüştür [Şekil 7].

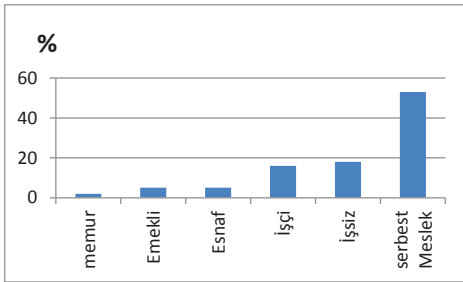

Şekil 7. Konut kullanıcılarının eğitim durumu

Aile reislerinin yanı sıra, eşlerin %20'si ilkokul, yalnızca %10'u ortaokul ya da lise mezunudur. Çocukların %32'si henüz okul çağına gelmemiştir. Halen eğitim gören çocukların %32'si ilköğretime, %6'sı liseye ve %1'i ise yüksek öğrenime devam etmektedir. Geriye kalan çocuklar ise eğitimsizdir.

Kullanıcıya Ait Meslek Sınıflaması

Eğitim durumundaki düşüklük, kullanıcının meslek gruplamasına da etki etmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda, aile reislerinin %53'ünün serbest çalıştığı belirlenmiştir [Şekil 8].

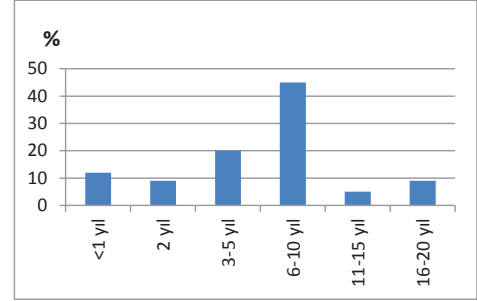

Şekil 8. Aile reislerinin meslek gruplaması

Kullanıcılar içinde en düşük yüzdeyi %2 ile kamu çalışanları oluşturmaktadır. Diğer çalışanların %16'sı işçi, %5'i emekli, %16'sı ise işsiz sınıftadır. Eşlerin %89'u ev hanımı olup, geriye kalan %11 ise serbest mesleklerde çalışmaktadır.

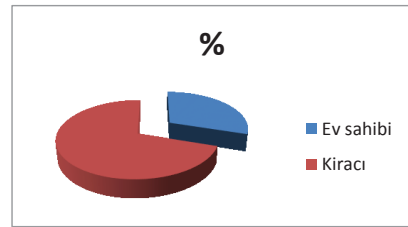
Konut Kullanım Süreleri ve Mülkiyet Durumu

Diyarbakır tarihi geleneksel evlerindeki kullanım sürelerine bakıldığında, kullanıcıların %41'inin son 5 yıl, %45'inin ise 6 yıl ile 10 yıl arasında bu konutları kullandıkları görülmüştür [Şekil 9].

Şekil 9. Konut kullanım süreleri

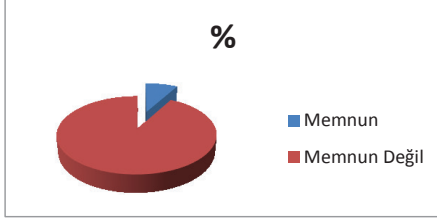
%14'lük bir bölüm ise 20 yıldan fazla bir süredir bu evlerde yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu süreler konut mülkiyetine de etki etmiştir. Kısa süreli kullanımlarda, kiralama yöntemi tercih edilirken, uzun süreli kullanımlar daha çok ev sahipleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Değerlendirmeler sonucunda, kullanıcıların %33'ünün ev sahibi, %77'sinin ise kiracı olduğu belirlenmiştir [Şekil 10].

Şekil 10. Mülkiyet durumu

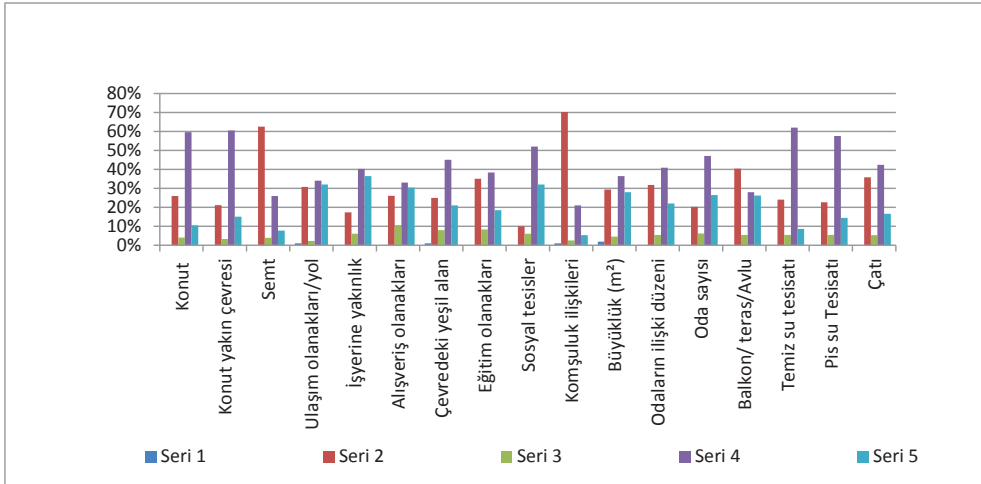
Kullanıcı Memnuniyet Analizi

Anketler sonucunda kullanıcıların %92'sinin evlerden farklı nedenlerle memnun olmadıkları, %8'inin ise memnun olduğu belirlenmiştir [Şekil 11].

Kullanıcılara yönelik genel anlamda memnuniyet düzeyi sorulduktan sonra analizin detaylandırılması için detayda en çok neden memnun olup olmadıkları belirlenmeye çalışılmıştır (Şekil 12).

Şekil 11. Kullanıcı memnuniyet düzeyi

Şekil 12. Kullanıcı memnuniyet düzeyi derecelenmesi

(Seri 5:Memnuniyet verici değil, Seri 4:az memnuniyet verici, Seri 3:orta derecede memnuniyet verici, Seri 2:çok memnuniyet verici, Seri 1: çok fazla memnuniyet verici).

Şekil 8 incelendiğinde, kullanıcıların çoğunun ev ve yakın çevresi, ulaşım olanakları, alışveriş olanakları, çevredeki yeşil alan, sosyal tesisler, mekân büyüklükleri, odaların ilişki düzeni, oda sayısı ve çatı düzeninden memnun olmadıkları belirlenmiştir. Ayrıca genel anlamda memnun olmadıkları yaşam alanlarında, komşuluk, buldukları semt ve avlu ya da teraslarından memnun oldukları saptanmıştır.

Kullanıcılara uygulanan anketlerde kullanıcının sosyal yapısının değerlendirilmesinin yanı sıra, tarihi geleneksel mimariye zarar verebileceği düşünülen konular değerlendirmeye alınmıştır. Kullanıcıların yaşadıkları fiziksel çevre koşulları, sosyal yaşam koşulları, ev ve yakın çevresi, konularında memnuniyet dereceleri incelenmiştir.

Bunların yanında temiz ve pis su tesisatı, balkon ve teras, komşuluk ilişkileri ve semtten ise çoğunluğun memnun olduğu saptanmıştır. Genel olarak %92'sinin evlerden memnun olmadığı yerleşmede, kullanıcıların yeni konut edinme beklentisi oldukça yüksektir. Buna göre kullanıcıların %51'inin yeni ev edinme şekli tapulu bir eve sahip olma yönündedir. Mevcut evi genişletmek isteyenlerin oranı % 19'dur. Yeni arsa satın alarak kendi evini yapmak isteyenlerin oranı ise %15'tir. Bunların yanında %8'i bir kooperatife üye olarak ev sahibi olmak istediğini, %4'ü ise bitmemiş bir inşaattan ev satın almayı düşündüğünü belirtmiştir. Kullanıcıların yaşamak istedikleri yer ile ilgili beklentileri incelendiğinde; %46'sının apartman dairesinde, %28'inin ise yaşam koşulları daha iyi bir semtte yaşamak istediklerini belirtmişlerdir. Nedeni ise bu çevrelerin fiziksel çevre koşulları ve konfor şartlarının daha iyi olması, ulaşım kolaylığı ve çocuklarının güven içinde sağlıklı yetişebileceği ortamlar olması olarak belirtilmiştir. Ayrıca, bahçeli bir evde oturmak isteyenler %10'u, oturduğu evin bakımını yapıp, yine aynı yerde oturmak isteyenler %10'u, sağlığa uygun bir çevreye sahip ve alan olarak büyük evlerde oturmak isteyenler ise %6'yı oluşturan kullanıcılarıdır.

Diyarbakır Tarihi Geleneksel Evlerinde Bozulmalar

Diyarbakır'da bulunan pek çok tarihi ve kültürel miras geçmişten günümüze ulaşmaya kadar birçok bozulmaya uğramıştır. Bu bozulmalar her yapıda değişik şekillerde görülmektedir. Kimi yapılar tamamen, kimi yapılar ise kısmen özgünlüğünü yitirmiştir.

Her toplumda var olan sosyal, ekonomik ve teknolojik özellikler zaman içinde gereksinimlerin değişmesine bağlı olarak, farklılaşma göstermektedir. Böylece, yapılarda, kullanım ve işleyiş değişimleri ortaya çıkmaktadır. Bu durum geleneksel yapılarda da mevcut plan ve cephe düzeniyle, mekân fonksiyonlarının, o yapının özgünlüğünü bozacak düzeyde değiştirilmesine neden olmaktadır.

Diyarbakır tarihi geleneksel evlerinin birçoğunda görülen bu bozulmalar, her yapı için kendini farklı şekillerde göstermiştir.

Çalışma kapsamında değerlendirilen sosyal yapı boyutunda, aile bireylerinin çekirdek aile olmasına rağmen sayısının fazla olması, yapılarda bölünmelere neden olmuştur. Kullanıcıların %37 gibi bir oranı 5-7 kişilik, %20'lik oranı ise 8-10 kişilik aile yapılarına sahiptirler. %4'lük bir bölüm de 14-16 kişilik ailelerdir. Bu durum nedeniyle yapılarda, ek mekânlar oluşturulmuş ve yapının özgün hali algılanamaz hale gelmiştir, bölünmelere bağlı olarak mahremiyet nedeniyle de bazı pencereler kapatılmış, kapılar değiştirilmiştir, genellikle yaz aylarında balkon ya da teras görevini görerek yapıya rahatlık sağlayan bu mekânlar, değişik şekillerde kapatılarak oda ya da sofaya dönüştürülmüştür.

Kullanıcıların eğitim durumunun düşük olması, yapıların bilinçsiz kullanımlarına neden olmuştur. Konutlardaki erişkin erkeklerin %41'i eğitimsizken, Erişkin bayanlarda bu oran %77'dir. Erkeklerin %43'ü ancak ilkökul mezunuyken, bayanlarda bu oran %13'lere düşmektedir. Dolayısıyla, öncelikle aile reisi olmak üzere aile bireyleri tarihi mirastan habersizdir. Koruma bilinci yoktur, mülk sahipleri bu eski evlerin yıkılıp yerine apartman gibi konforlu yapıların inşası taraftarıdır. Yapılara ait bazalt taşları çalınıp, satılmaktadır. Pencere ve kapı kasaları değiştirilmekte, havuzlar kapatılmakta ya da havuzlara ait su kadehleri satışa çıkarılmaktadır.

Yapıların kullanım süreleri de tahribatın bir diğer önemli nedenidir. Kullanıcıların %45'lik bölümü yapıları 6-10 yıldır kullanmaktadır. Bu oranı %20 ile 3-5 yıllık süreler izlemektedir. Bu durum yapının çok fazla el değiştirdiğini ve ilk kullanıcı ailenin belki de ev sahibinin elinden çıktığını göstermektedir. Bilinçsiz kullanım sonucu yapılar birden fazla ailenin yaşayacağı bölümlere ayrılmıştır. Gelen kiracılar, yapıları kendi yaşam koşullarına göre düzenlemeye çalışmış, avluya tandır, kümes,

odunluk gibi müstemilat ekleyip, yapının orijinalliğini bozmuştur.

Konutlarda belirlenen memnuniyetsizlikler de yapılarda tahribata neden olmuştur.

Avlu içine değişen gereksinimler sonucunda yeni birimler eklenmiş veya mevcut yapıya kat çıkmıştır.

Konfor koşullarını iyileştirmek için konutlara tuvalet, banyo ve mutfak gibi servis birimleri ile yeni hacimlere kapılar, pencereler, duvarlar ve düşey sirkülasyonu sağlayan merdivenler eklenmiştir. Bu eklerin gerek malzeme gerekse yapım tekniği açısından yapıyla herhangi bir ilgisi yoktur. Bazı evler bölünerek kiraya verilmiştir.

Büyük mekânlar (odalar) ikiye bölünmüş, yeni mekânlar oluşturulmuştur. Yapıya eklenen birimlerde yeni yapı duvarlarında malzeme olarak tuğla ya da briket kullanılmıştır.

Avlu kapıları ahşapken, metal kapıya dönüştürülmüştür. Avlu duvarları ve yapının dış cephesi boyanarak taş duvar dokusu yok edilmiştir. Çatıdaki taş çörlenler yıpranınca, bunlar metal oluklarla değiştirilmiş, toprak dam kaldırılıp yerine beton dökülmüştür. Bu işlem kimi evlerde iç tarafta ahşap döşemelerde de görülmektedir. Servis birimi olan mutfaklarda, mekânının avluya açık olması konfor koşullarında zorlamalara neden olmuştur. Bu nedenle mutfakların önündeki kemerler kaldırılmış, iç donanımları değiştirilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Tarihi çevrelerin yeniden değerlendirilmesi, tarihi varlığın eski değerinin canlandırılması, bu değerlerin kendisine yeniden yüklenmesi anlamına gelmektedir. Özellikle dondurarak koruma anlayışından uzaklaşıldığı ve çağın gereklerini yerine getirerek yaşatma fikrinin yaygınlaştığı günümüzde bu bağlamda henüz geçerliliğini kaybetmemiş fonksiyonları barındıran evler ve çevreleri de ele alınmalıdır.

Anket değerlendirmeleri sonucunda; kullanıcıların büyük bir çoğunluğunun köyden kente göç yoluyla gelen, eğitim düzeyi daha çok ilkokul olan, sabit bir işi olmayan, aile birey sayısı 5-7 arasında değişen, kiracı ağırlıklı kullanıcılar olduğu belirlenmiştir.

Aile sayısının ve beraberinde aile birey sayısının fazlalığı yapılarda bazı mekânların kapatılmasına, bölünmesine ve hatta yıkılarak yapıyla uyumsuz birimler eklenmesine neden olmuştur. Kullanıcının gelir düzeyi ve eğitim durumunun düşük olması ise yapılarda, aslına uygun onarımların yapılmamasına sebep olurken köyden kente göçle gelen bu kullanıcıların köy yaşamını buraya taşımak istemeleri nedeniyle avlulara bahçeler, kümesler eklenmesi vb. yapılarda önemli bozulmalara neden olmuştur.

Tarihi mirasımız olan Diyarbakır tarihi geleneksel evleri her gün biraz daha tahrip olmaktadır. Geçmiş ile gelecek arasındaki köprüyü oluşturan bu dokuların yaşatılması, kalkınmada da yararlı olacaktır. Öncelikle yerel yönetimlerin daha sonra da halkın bilinçlendirilmesiyle bu doku koruma altına alınmalı iyileştirilmelidir. İmar planına aykırı, rant sağlama amaçlı yapılaşmaya izin verilmemelidir. Yapıların korunabilmeleri ve orijinaline uygun onarımı, konutu kullanan insanlara yüklenmemeli bu konuda önemli maddi kaynaklar yaratılmalıdır ve bu kapsamda yerel yönetimler tarafından destekleyici projeler üretilmelidir. Konut olarak kullanımı mümkün olmayan yapılar ise gerektiğinde kafe, restoran, müze, konuk evi, sanat galerisi, el sanatları atölyesi gibi yeni işlevler için orijinali bozulmadan düzenlenmelidir. Konfor koşullarından şikâyetçi olan kullanıcılar için farklı yerleşim alternatifleri oluşturulmalıdır. Özellikle işlev değişikliği yapılacak yapıları kullanan kullanıcılar için (dar gelirli) düşük maliyetli konutlar üretilerek, bu doku boşaltılmalı ve koruma altına alınmalıdır (Özbudak vd,2006). Böylece bu yapılar korunabilecek ve yaşatılabilecektir.

Kaynaklar

- Beysanoğlu, Ş., (1987). Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi, Cilt I, Neyir Matbaası, Ankara.
- Çetin, F. Demet (1993). Çevresel Etmelerin Eski Diyarbakır Konut Mimarisine Etkileri ve Bu Sonuçlara Bağlı Olarak Yeni Yapılar İçin Tasarım Kriterlerinin Belirlenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır.
- Dalkılıç, N., (1999). Geleneksel Diyarbakır Evlerinde Plan, Cephe ve Yapı Öğeleri Tipolojisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, F.B.E.
- Özbudak, Y.B., Bekleyen, A., (2006). Diyarbakır Dicle Mahallesi Konutlarından Elde Edilen Patolojik Bulgular, *Anadolu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, **7(2)**, 343-356.
- Tekin, A., (1997). Diyarbakır: Anadolu Tarihinin Taşlara Yazıldığı Kent, Dicle Üniversitesi Basımevi, Diyarbakır

- Tekin, A., (1978). *Diyarbakır*, Diyarbakır Tanıtma ve Turizm Derneği Yayını, İstanbul.
- Tuncer, O. C., (1999). Diyarbakır Evleri, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, Kültür Sanat Yayınları.
- Yılmazçelik, İ., (1995) XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara.

Teşekkür

Çalışma D.Ü. BAP koordinatörlüğü tarafından 2009 yılında desteklenmiş olan DÜAPK-2000-MF-413 nolu “Tarihi Geleneksel Mimari Dokularda Fiziksel ve Fonksiyonel Geri Kazanıma Bağlı Olarak Yeni Yapılar İçin Tasarım kriterlerinin Oluşturulması Diyarbakır Sur İçi Örneği”, başlıklı araştırma projesi kapsamında üretilmiştir.

Evaluation of user satisfaction and user-structure interaction of Diyarbakir historical traditional houses

Extended abstract

Historical surroundings are the expression of large accumulations that reflects bygone era's social, cultural and economic structure, way of life, and also correctness of the relationship established between building-nature and nature-human relationship. Diyarbakir that was located in southeastern Turkey, has an important place in the history of architecture with ancient walls, monumental buildings and traditional houses. However, rapid population growth and rural-urban migration, accordingly the unplanned urbanization, cause great damage to historic architecture. This destruction that is seen in historical area, has led up the results of demolition of structures over time.

In this study, 80 historic houses have been investigated in Sur İçi area. Data is produced as a part of the research project which was supported by D.Ü. BAP coordination. In the investigation of architectural qualities of the houses, social status of users' and the user satisfaction analysis were targeted. For this purpose, questionnaires have been applied to people living here.

User's family members number, education and occupational status, housing and duration of use has been questioned for detecting the level of satisfaction of residential use and ownership status. With the results this analysis the distortions occurring in the structure and its causes were determined. This analysis results showed that the distortions occurring in the structure and its causes were determined.

In the study the deteriorations that can be seen in most of the historical traditional houses in Diyarbakir was determined for every structure in different ways. In the study, the deteriorations can be seen in most of the historical traditional houses which was determined for every structure in different ways in Diyarbakir. Particularly in the social structure, family members' number has been caused the division in the structure. Because of this

case, the original version the structure has become imperceptible with additional spaces. These added spaces, have had an adverse impact on privacy and has led the result of closure of some windows and the replacement of doors. Generally, the iwans that provides comfort to seeing as the task of balcony or terrace in the summer were closed in various ways and converted into a room or a hall. Awareness of users and as a result of lower income levels, basalt stones of the buildings are stolen and sold. The frames of windows and doors are changed, the pools are closed or removed the pool water glasses are sold. This case shows that the first user family or the owner of the buildings of the structure disposed the house.

In the study, the advices for increasing user satisfaction in historical traditional houses that upgrades efficient use and also prevent distortions of Diyarbakir historical traditional houses were developed.

Keywords: *Diyarbakir, Historical traditional house, User satisfaction, Structural deteriorations*